

Penaos eo deuet ar soñj da vont da furchal e Lezkelenn

Mael : *Ar pezh 'm oa c'hoant da gaout eo da soñj-te diwar-benn ar pezh peus graet. Penaos out en em gavet aze a-benn ar fin ? Just da damm testeni dit-te. Ket dre ret an disoc'hoù skiantel, met kentoc'h da istor dit-te.*

Job : Un istor souezhus a-walac'h eo. Bez e oan d'ar poent-se aluzener e lise an Harteloire e Brest. Hag ur bloavezh (en em c'houlenn a ran pe n'eo ket er bloavezh 68 zoken) unan eus ar stroladoù a welen el lise, ar re yaouank eus ar strollad-se, me 'gav din e oa ar c'hlas kentañ, 'gav din, ya ya, n'eo ket an termen, ar c'hlas kentañ e oa d'ar poent-se – o deus lavaret din :

« Ah ben ! ni a blijfe deomp, ma vije posubl, ober un tamm kamp kenetrezomp e-pad vakañsoù Pask. »

« Ah... Bon... Evit ober petra ? »

« Ouezomp ket, met ma vije kavet un dra bennak da ober en un tu bennak ez afemp gant plijadur ganez. »

« Ah... »

Hag evel-se eo, dre chañs, un deiz, en ur zisken ar skalieroù 'm oa dastumet ur bern journalioù da deuler anezho da zeviñ, em eus lennet ar pezh a oa dirak va fri, ha dirak va fri e oa ur pennad skrivet evel-hen : « Qui viendra sauver l'ermitage de St-Hervé à Lanrivoaré ? » Ah... Setu gant unan pe zaou eus ar strollad-se omp aet da welet hag hon eus dibabet ober ur c'hamp e-pad vakañsoù Pask e Lanriware evit troc'hañ ur wezenn vras hag a oa savet war an ermitaj hag a oa prest da lakaat an ermitaj da gouezhañ.

Ha setu, etretan on en em lakaet da studiañ un tammig ar pezh a ouier diwar-benn Sant Hervé, hag hon eus graet ar c'hamp. Ha da fin ar c'hamp an aotrou Sanquer hag a oa kelenner war an istor e lise an Harteloire en deus lavaret deomp :

« Eh, met bez ez eus aze kleuzioù hag a seblant bezañ un tammig drol a-walac'h aze 'barzh ar c'hoad. Ma c'hellfec'h gwelet, ober un toull ur metrad war ur metrad da skouer, ha gwelet petra zo. »

Hag omp en em gavet war mogerioù. Ma... Hag hon eus kavet tammoù podoù pri ouzhpenn.

Setu goude ar vakañsoù Pask omp aet da welet anezhañ, hag eñ en deus lavaret deomp :

« Met ne blijfe ket deoc'h kenderc'hel ? Marteze vefe afer furchal al lec'h-se... »

Ar pezh hon eus graet. Ha me oa dedennet abaoe pell zo, pell zo gant sent ar vro, eus an amzer gozh. Hag hon eus graet en hañv war-lerc'h ur c'hamp hir a-walac'h evit ober ar furchadennoù e Lanriware. Peogwir ermitaj Sant-Hervé a zo e Lanriware.

Ur wech echu an dra-se, bez e welemp mat e vije bet dav, evit kenderc'hel gant furchadennoù eo, divoutañ tout ar c'hoad, ar pezh a oa dibosubl.

Hag an aotrou Sanquer en doa lavaret din :

« Met bez ez eus ul lec'h hag a dalvezfe ar boan bezañ furchet, eo moudenn Sant Tenenan e Plabenneg. »

« Ah... E pelec'h emañ an dra-se ? »

« E Lezkelenn. »

« Ah... »

Hag omp aet da welet.

Hag evel-se eo bet kroget ar furchadennoù e Lezkelenn. Hag ar furchadennoù-se o deus padet bloavezhioù !

Ar furchadennoù e Lezkelenn

Mael : *Gwelet 'm eus e oa d'an neubeutañ pevar maread furchadennoù disheñvel.*

Job : Ya, ur bloavezh n'hon eus ket bet aotre d'ober ar furchadennoù, hag omp aet da Porspoder, Sant Ourzal, da zifraostañ ul lec'h, ha da goumañs sevel ar rivinoù. Mat.

Met a hent-all, bep bloaz koulz lavaret, hon eus graet ur c'hamp e Lezkelenn e Plabenneg.

Mael : *Setu an dra-se zo gant studierien a-benn ar fin ?*

Job : Ya, lod anezho oa deuet da vezañ studierien e skol-veur Brest, lod all a oa c'hoazh el lise er c'hlas termen pe er c'hlas kentañ. Ur strollad re yaouank, un ugent bennak peurliesañ. Hag hon eus klasket ober ar furchadennoù en un doare skiantel a-walac'h, en ur gregiñ evel-just gant ar rivinoù a weler, a veze gwelet d'ar poent-se : ar pezh a chome eus mogerioù ar chapel. Hag aze tamm ha tamm omp deuet da zizoleiñ e oa bet, ar

mogerioù a welemp a oa bet savet war mogerioù all kalz koshoc'h, hag e oa bet ur chapel eus an XII^{vet} kantved, hag unan all a-raok gant mogerioù kalz ledanoc'h, war-dro 1,30 m, m'am eus soñj mat, a ledanded, gant ur stumm un tammig disheñvel.

Goude-se eo bet furchet ar voundenn evel-just, ar pezh a oa un afer all, hag un tammig ar gêriadenn a zo bet savet eno ivez e Lezkelenn e-kichen ar chapel.

Setu dre vras ar pezh a zo bet graet. Ha dre ma 'z aemp e welemp e vije bet da genderc'hel c'hoazh, kalz ! Pa 'z omp chomet a-sav e 1982 – n'em eus ket graet furchadennoù e 82 peogwir e oan o vont da Landevenneg, eno on bet e-pad bloaz hanter pe tost da zaou vloaz e manati Landevenneg oc'h en em c'houlenn pe e oan graet evit bezañ manac'h pe get. Setu. Hag aze evel-just ivez em eus klasket studiañ ar pezh a veze gouezet deus buhez Sant Tenenan hag ar pezh en doa al lec'h-se da welet gantañ.

Setu aze penaos eo bet kroget an traoù ha bevet an traoù.

Mael : *Sapre istor...*

Job : Ah ben ya ! ur sapre istor eo, rak ar re yaouank a oa dedennet-kenañ gant ar pezh a raemp aze, hag e oa ur mell-labour a-benn ar fin, rak pa oa echu ar c'hamp da c'houde e oa ur rantañ-kont da ober, da gas da Roazhon ha tout. An dra-se 'm eus dalc'het c'hoazh, met aze e rankan lavaret dit 'm eus ket bet amzer da lakaat va fri en-dro er paperioù-se.

Mael : *Piv a oa e-karg eus ar furchadennoù ? Te zo desket war an dra-se ? Penaos peus desket ober ?*

Job : Desket em eus tamm ha tamm, desket em eus war an dachenn, ha desket em eus en ul lenn kalz traoù.

Mael : *Met ne oa den ofisiel ebet war an dachenn ganeoc'h?*

Job : 'Oa den ofisiel ebet, me oa an den ofisiel e-karg eus ar furchadennoù. Setu tout. Gant fiziañs an aotrou Sanquer hag a oa karget d'ar poent-se eus an arkeologiezh evit Penn-ar-Bed ha goude-se evit Breizh a-bezh.

Mael : *Ha daoust hag e oa aotreoù da gaout digant an ti-kêr, digant an departamant ?*

Job : Ah ben ya ! Aotreoù a oa da gaout digant an ti-kêr evel-just, met aotre ivez an DRAC e Roazhon evit ar furchadennoù.

Hag ur bloaz bennak hon eze ur yalc'had arc'hant evit paeañ ul lodenn eus ar boued, ha bloavezhioù all hon oa aotre d'ober furchadennoù met ne oa gwenneg ebet, e rankemp en em dennañ. Evel-just. Setu aze dija.

Mael : *Daoust hag ho peus bet emgavioù gant tud ar vro, tud a oa o chom e Lezkelenn, daoust hag ho peus goulennet ganto sikour evit lojañ, evit drebiñ, titouroù ?*

Job : Nann, ni a en em denne kenetrezomp evit lojañ dindan teltennoù, evit drebiñ, ober ar boued ha tout. Met, me 'gav din d'ar sadorn d'abardaez e lavaremp an overenn. Savet hon oa ur seurt lochenn, ma karez, evit bezañ en disglav ma vije glav ha gellout renkañ an traoù. Ha tamm ha tamm an ti-kêr en deus savet un tamm ti bihan hag a oa aes evidomp peogwir e oa lakaet e-barzh privezioù ha lec'hioù da renkañ an traoù a gavemp ha tout. Sikouret omp bet kalz gant an ti-kêr, an dra-se zo sklaer.

Mael : *Piv oa maer d'ar mare-se ? Soñj peus ? Goasduff e oa ?*

Job : Ya

Mael : *Ha pet a dud a oa war ar chanter ganeoc'h ?*

Job : O, un ugent bennak bep tro. Ha, me 'gav din eo d'ar sadorn d'an noz, ya, e pedemp tud ar c'harter da zont d'an overenn ganeomp m'o doa c'hoant, ha da gemer ur banne kafe da c'houde pe un dra bennak evel-se. Tud eus an tiez er c'harter.

Mael : *Gant peseurt ostilhoù ho peus labouret ?*

Job :Ah ! Gant peseurt ostilhoù ? Ben gouzout a rez n'eus ket ezhomm da gaout ostilhoù bras evit ober ar vicher : ur garrigell bennak evit pourmen ar pezh a veze tennet kuit, an douar hag ar vein, da renkañ anezho, hag a hent-all, evit kregiñ, ar gwiskad kentañ a zouar a veze tennet gant ar pioch ha gant ur bal. Met da c'houde e oa daoulinet an dud, o raklat an douar evit ma ne vije kollet nentra. Hag e vije dastumet tammoù podoù pri. Ur 15 000 tamm bennak a bodoù pri hon oa dastumet e-pad hor furchadennoù. Ha goude-se, pa vije echu ar c'hamp, al labour a oa ober an tresadennoù eus an tammoù podoù pri-se.

Bez hon eus en em lakaet da furchal ar pezh a zo en tu dehou d'ar chapel, aze hon eus kavet ivez tammoù gwer, hag a oa dav ivez muzuliañ anezho, diskrivañ anezho, ha klask gwelet eus peseurt mare e oant. Evit ar podoù pri memes mod.

Mael : *Ha gouzout a rez e pelec'h emañ tout an traoù-se bremañ ?*

Job :An traoù-se a zo bet kaset d'ar pezh a anver an « dépôt » er Faou, « dépôt » arkeologel Penn-ar-Bed. Aze ez eus kasedadoù podoù pri, tammoù. A-wechoù hon eus gellet adsevel tamm pe damm eus ur pod pri, met an tresadennoù a raemp evit diskouez stumm ar podoù. Bez hon eus kavet da skouer evel-se kalzig piligoù gant un troad evit ober krampouezh pe bignez pe traoù evel-se.

Mael :*Petra eo ar pezhioù bravañ pe ar pezhioù dedennusañ peus kavet ?*

Job :Bez ez eus tresadennoù, met an dra-se zo tammoù bihan bihan, pemp pe c'hwec'h hon eus kavet en holl, hag a oa tammoù eus bordoù podoù pri bet graet gant ur ruilh, ma karez, « une roulette » e galleg. Hag ar re-se a zo war-dro an XI^{vet} kantved pe koshoc'h.

A hent-all, an traoù brav, ma karez, bez hon eus kavet podoù pri hag a oa gant ur seurt gwernis warno, hag a zo eus an XII^{vet} – XIII^{vet} kantved. Aze hon eus kavet kalz tammoù ivez. Un neubeut pezhioù, pezhioù eus amzer dukelezh Breizh, unan bennak.

Met ar pezh a zo sklaer eo e vije bet da genderc'hel c'hoazh, rak dindan ar savadurioù e mein - da skouer evit ar chapel, aze hon eus tri mare disheñvel eus ar chapel - e oa anat evidomp, a-raok ar savadurioù mein e oa bet un dra bennak e koad, hag e kavemp an tres un tammig eus ar savadur-se met ret e vije bet kenderc'hel c'hoazh evit anaout gwelloc'h al lec'h.

Mael :*Ha perak eo bet ehanet ar furchadennoù a-benn ar fin ?*

Job : Peogwir ne oan ket ken aze !

Mael :*Se zo pa peus kemeret amzer da vont da Landevenneg ?*

Job :Ya, e 1982. Hag er bloavezh-se e oa sañset unan, un arkeologour eus bro Saoz, da zont da genderc'hel. A-benn ar fin n'eo ket deuet hag ar re yaouank zo en em dennet kenetrezo evit ober ar furchadennoù diwezhañ e 82.

Mael : *E 82 a-benn ar fin, gant piv eo bet graet ar rentañ-kont ?*

Job : Ar rentañ-kont a zo bet graet gant Isabelle Bray, hag a zo bremañ levraoueger e manati Landevenneg. Setu.

Mael :*Ha n'eus ket bet a furchadennoù abaoe 82 ?*

Job : Nann. Ar pezh a zo, e-pad bloavezhioù on bet aet gant re yaouank evit derc'hel al lec'h naet, hag e lakaemp louzeier evit lazhañ ar pezh a save. Hag aze 'm eus gwelet, bremañ e teu da vezañ sovaj an traoù siwazh.

Mael :*An ti-kêr a zo bet dilennet e miz Meurzh aze en doa lakaet en e soñj kempenn an traoù e Leskeleñ evit ma vije brav da welet en-dro. Setu an dra-se marteze a zo sin vat.*

Job : Aze, ma vez dav e c'hellfen reiñ un neubeut kentelioù evit ma vije gellet ober, da skouer, un neubeut tresadennoù da ziskouez penaos e oa dre vras al lec'h en IX^{vet} – X^{vet} kantved dreist-holl, ha diwezhatoc'h, en XII^{vet} lakaomp.

Mael : *An dra-se vije extra !*

Job : Talvezout a rafe ar boan, rak ar pezh a zo, p'eo bet dilezet ar gêriadennig war-dro, d'am soñj, ar XIV^{vet} pe XV^{vet}, marteze diwezhatoc'h c'hoazh, marteze XVI^{vet}, n'on ket sur deus an dra-se, met p'eo bet dilezet al lec'h, peogwir e teue da vezañ re strizh, tamm ha tamm eo kouezhet ar savadurioù en o foull, hag int bet implijet ivez tamm pe damm gant tud ar c'harter evit sevel tiez, sevel kreier. Ar vein zo bet kemeret evel-se. Evit ar voundenn, ar pezh a roe talvoudegezh dezhi eo peogwir e oa meinnet penn-da-benn, eus an traoñ betek an nec'h, gant mogerioù difenn en nec'h, hag un tour e mein.

Mael : *C'hwi peus bet gwelet an dra-se pe get ?*

Job : Nann, kavet hon eus ar restad eus ar mogerioù.

Mael : *Hag ar mein-se a vez gwelet atav pe aet int kuit abaoe ?*

Job : Ya, lod a zo atav en o flas. Hag e vije zoken da gempenn kostezioù ar voundenn evit ma vije gwelet sklaer. Aze eo anat ma vije un neubeut tud hag o dije c'hoant en em lakaat, me zo kontant da vont da ziskouez dezho evit ma teufe da vezañ sklaeroc'h.

Ha en em lakaet hon eus ivez, ur bloavezh, toullañ an douvez en-dro, rak stanket e oa bet gant ar c'hantvedoù. An douvez hag a rae an dro eus ar voundenn, met ivez eus ar gêriadennig. Hag aze, p'eo bet distanket an douvez hon eus kavet, e-kreiz an douvez, ur puñs, hag ar puñs-se eo a oa evit kaout dour da evañ, evel-just, met ivez evit ma vije dour e-barzh an douvez.

Hag ar pezh a zo souezhus a-walac'h – met an dra-se 'm eus kavet warlene, setu tout, en ur vont da glask peogwir emañ war studiadennoù all – c'hoant 'm oa gwelet daoust hag ar chapel a oa bet savet hervez ar c'hiz kozh, da lavaret eo ar chapel gentañ e maen eus an X^{vet} kantved pe war-dro, daoust hag e oa bet savet hervez al lezenn gozh, da lavaret eo war ur wazienn zour. Hag ez eus e gwirionez ur wazienn zour dre greiz ar chapel gozh hag a za war-eeun war-eeun betek ar puñs hon eus kavet en douvez. Setu. Traoù zo hag a zo souezhus a-walac'h hag a dreuz ar c'hantvedoù.

Traoù all diwar-benn Lezkelenn, ar vuhez eno, Sant Tenenan

Mael : *Un neubeut goulennoù diwar-benn ar pezh peus kavet o furchal el levrioù pe me oar. Piv a oa o vevañ e Lezkelenn ?*

Job : Anvet eo bet al lec'h « Kastell Sant Tenenan ». Evidon-me eo sklaer a-walac'h, an hini kentañ zo en em staliet aze a dle Sant Tenenan.

Mael : *Peur e oa ?*

Job : Peur e oa ? Hervez ar bloavezhioù a zo bet roet deomp dre, gouzout a rez, un tamm glaou kavet ganeomp er gêriadennig aze, e vije war-dro ar VII^{vet} kantved. War-dro. N'omp ket gouest da lavaret, met ma lakaomp war-dro ar bloavezh 700, marteze eo un tammig re ziwezhat, marteze eo un tammig a-raok.

Ul lez eo bet, da lavaret eo ul lez a oa atav ul lec'h d'en em zifenn, hag ar pezh a zo sklaer a-walac'h eo emañ Lezkelenn war un tachad uhel eus kompezenn bro Leon. Pa 'z eo bet savet ar voundenn gant an dud aze, bon, ni hon eus, evit ober ar furchadennoù e nec'h ar voundenn hon oa savet ur seurt « mirador » evit gellout diskenn an douar aesoc'h, hag eus ar mirador-se hon eus kontet ur wech, me 'gav din eo 23 tour-iliz. Setu e veze gwelet, evel-just, e Lezkelenn e veze gwelet betek pell.

Mael : *Setu « lez » a zo evit ul lec'h evit en em zifenn, ha « kelenn » a vije evit ar wezenn ?*

Job : Ar wezenn. Rak ne vijen ket souezhet e vije bet diwallet al lec'h gant gwez kelenn e-pad bloavezhioù ha bloavezhioù, a-raok sevel un difenn e koad hag e maen goude-se.

Mael :*Sant Tenenan a vije deuet aze e unan da gentañ kredabl, ha war-lerc'h e vije bet savet ur gêriadenn endro d'ar chapel.*

Job :Ya. Ha kemeret al lec'h evit bezañ ul lec'h a c'halloud, ma karez, evit en em zifenn, hag evit, marteze, ober ar polis er vro, n'ouzon ket met un dra bennak evel-se.

Mael :*An dra-se vije bet war-lerc'h Sant Tenenan kredabl.*

Job :O ya, kredabl-bras.

Mael :*Peur ez eus bet ar muiañ a dud o vevañ eno ? Er fin kredabl ?*

Job :Kredabl-bras er grennamzer, d'am soñj XII^{vet} XIII^{vet} XIV^{vet} kantved, XV^{vet} ivez, ya. Ha goude-se e ouezer, an dud a oa e Lezkelenn a zo aet d'en em staliañ e-kichen, er pezh a vez anvet « ar Sal », « La Salle ».

Mael :

Ha petra eo al liamm etre Lezkelenn ha Plabenneg ? Daoust hag e ouezez tamm pe damm ?

Job : Nann. Bon, bez ez eus istorioù, met evit gwir n'ouzon ket muioc'h.

Mael : *Plabenneg a vije parrez Sant Abenneg.*

Job :Ya ya. An dra-se zo koshoc'h.

Mael :*Hennezh a zo ur sant koshoc'h eget Sant Tenenan ?*

Job :Ya, koshoc'h peogwir ez eo ur « Plou » hag ar plouioù a zo holl, koulz lavaret, eus ar VI^{vet} pe VII^{vet} kantved.

Mael : *Setu Plabenneg, un dra bennak a vije bet e lec'h m'emañ bremañ ar vourc'h, asambles gant ar pezh a zo e Lezkelenn. Daou dra disparti a vije bet.*

Job :Ya, sur mat.

Mael : *War ardamez Plabenneg ez eus ul leon evel-just, peogwir emaomp e bro Leon, hag ez eus ivez un tour war un hanter-rod. Daoust hag e ouezez petra eo an dra-se ?*

Job :An dra-se zo peogwir e vez kontet en dije an aotrou a Lezkelenn difennet an tour, difennet ar voudenn ma karez, drek un hanter-rod karr. Difennet a-enep an normandiz, ar vikinged, en X^{vet} kantved. Setu ar pezh a gonter, ha ne vijen ket souezhet e vije gwir.

Mael :*Kredabl eo ur gontadenn gozh. 1000 bloaz kichamant. Ha bremañ emañ war an ardamez. Hag an dra-se a vije bet e Lezkelenn, gant Aotrou Lezkelenn. Setu ul liamm kreñv a zo etre Plabenneg ha Lezkelenn.*

Job :Ya ya, ul liamm kreñv a zo, ya, sur mat.